

Проте, слід зазначити, що до переваг відвідування «школи для батьків» відносять можливість познайомитися з сучасними педагогічними розробками та новітніми методиками виховання дітей, дізнатися про позитивний досвід розв'язання різних проблем, отримати інформацію щодо батьківсько-дитячих стосунків, якою батьки володіють не повною мірою. Слід брати до уваги, що батьківський досвід кожної окремої людини досить обмежений і потребує постійного поповнення та періодичної переоцінки.

Говорячи про формування засад відповідального та усвідомленого батьківства, неможливо обійти увагою педагогічну спадщину А. Макаренка, який вдало розв'язував проблеми сімейного виховання. Він уперше в Україні не тільки ввів термін «педагогічна технологія», а й поняття «технологія організації виховного процесу». Він наголошував на важливості для свідомого та відповідального виховання таких процесів, як прогнозування, моделювання, планування, проектування, організація взаємин.

Великий педагог підкреслював, що виховання – складна, але доступна кожній дорослій людині напружена праця, яка потребує постійної уваги, щирості і справедливості. Це ґрунтовна, систематична відповідальна робота. Батьки мають чітко визначити конкретну мету виховання, деталізувати і продумати програму її досягнення. Адже правильно виховувати дитину набагато легше, ніж потім її перевиховувати.

Вирішальним фактом у вихованні дітей є поведінка батьків. Батьківська вимогливість до себе, повага до своєї сім'ї, контроль над кожним своїм кроком – це перший і найголовніший метод виховання. Справжнє виховання потребує не часу, як такого, а якісного використання, почуття відповідальності. І чим дитина старша, тим менше вона потребує часу і тим більше – відповідальності. Справжня сутність виховання – не в розмовах з дитиною, не в прямій, а в опосередкованій дії на дитину – організації сім'ї, життя дитини. Дитина – це дзеркало батьків.

*Соломена Тетяна Валеріївна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії Чернігівського державного
педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка*

Сутність та сприйняття фемінізму: подолання стереотипів

XXI століття - час, коли людство головним своїм завданням передбачає створення кращого світу для всіх, в якому не буде місця хворобам, проблемам, штучним та природним негараздам. Забракне місця в такому гармонійному світі й жодній нерівності: етнічній, расовій, класовій, гендерній. Все більш очевидною стає гендерна

складова, що існувала і усвідомлювалася раніше у вигляді вторинного елементу традиційних соціальних вимірів, нині вона претендує на статус найголовнішої й фундаментальної.

Стратегія сучасного соціального розвитку спрямована на утвердження гендерної збалансованості в суспільстві, гендерної рівноваги і гендерної демократії, що передбачає однаковий розвиток особистості як чоловіка, так і жінки. Нинішня проблема прав і соціального статусу жінок полягає не стільки в юридично-правовому забезпеченні, скільки в пануванні гендерних стереотипів, які визначають шляхи розвитку гендерних відносин в суспільстві та їх реальні прояви. Гендерна проблема має міжнародний характер, про це свідчить поява феміністичного руху, емансипація жінок та прийняття низки міжнародних документів, присвячених цьому питанню.

Вже після Другої світової війни 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Хартію прав людини [1], в якій проголошувалась рівність прав всіх людей незалежно від їх соціальних і біологічних характеристик, зокрема й за статевою ознакою. А 18 грудня 1979 р. прийнято документ, який безпосередньо стосувався прав жінок - Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жіноцтва [2].

Останнім часом спостерігається підвищений інтерес науковців до гендерних питань в історії, викликаний зростаючим впливом жіноцтва на всі сфери суспільного життя в різних країнах світу. В літературі виділяють три хвилі фемінізму: перша тривала з кінця XVIII ст. до середини XIX ст., друга - з другої половини XIX ст. до початку XX ст., третя охоплює другу половину XX - XXI ст.

Відомо, що зародження феміністичних ідей відбулося в епоху Відродження й пов'язано з культом людини. А вже з XVIII ст. жінки стали практично боротися за свої права - економічні та політичні, що отримало назву процесів фемінізації, емансипації суспільства. У Франції жіночий рух набуває нових ознак під час революційних подій 1789 р. В основному документі "Декларації прав людини і громадянина", вже в першому реченні проголошувалася рівність: "Всі люди народжуються вільними і рівними" [3]. Але ця декларація суперечила спеціально виданому декрету, який зменшував права жінок. Відмова визнати жінок Франції рівноправними громадянами суспільства призвела до появи нового явища - руху на захист політичних прав жіноцтва. Перші феміністки, жіночі клуби, перші законодавчі зрушення стосовно соціального та майнового становища жінок з'являються ще у XVIII ст.

Нова доба у Франції значно уповільнила емансипацію, зокрема прийнятий 1804 р. Громадянський кодекс Наполеона, згідно з яким жінка цілком залежала від чоловіка та підкорялася йому, не вважалася громадянином, що відбирало у неї право займати посаду адвоката або бути опікуном [4, с.20]. Проте незаміжня жінка користувалася всіма правами громадянина. Ідеї європейського просвітництва назавжди переорієнтували розвиток тогочасного суспільства на шлях буржуазного розвитку. Демократичні норми політичного життя, хоч і не утвердилися законодавчо, проте надовго стали суспільно-політичними ідеалами. Французька революція не змінивши

суспільного становища жіноцтва, породила концепцію емансипації; окреслила мету та наповнила змістом, визначила шлях жінок у боротьбі за власні права.

Слід згадати видатних жінок цієї доби. Це англійка М. Уоллстонкрафт та американка А. Адамс - дружина другого президента Америки. Хоча першій феміністці Англії були притаманні доволі консервативні погляди стосовно соціальної ролі жінки, вона активно захищала її гідність, людські та громадянські права. У своїй роботі "Захист прав жінок" [5] вона проголошує ідею інтелектуальної рівності статей за умови можливості однакового виховання та освіти [6].

Іншим наповненням характеризуються погляди А. Адамс. Через політичну ситуацію в країні - війна за Незалежність - політизувалася не тільки свідомість жінок, а зміст їхнього життя. Формування власного ставлення до процесів, що відбувалися в державі знаходили відображення в публічних дискусіях з політичних питань, в яких активну участь брало жіноцтво. Через постійну відсутність вдома чоловіка, А. Адамс, так само як інші американки, взяли цілком на себе виховання дітей та вирішення господарчих проблем. Зростання відповідальності й усвідомлення власної соціальної значущості, спонукало А. Адамс у листування з чоловіком, звернути його увагу на місце жіноцтва в новому державному законодавстві [7]. Проте реальних зрушень у гендерному питанні не відбулося, і американкам ще довго довелося чекати на юридично оформлені майнові та політичні права.

Більшість спеціалістів витоки феміністичних ідей вбачають у аболіціоністському русі США за громадянські права ХІХ ст., і саме його учасниці заклали фундамент майбутнього суфражистського руху. 1848 р. вважається датою створення суфражизму - боротьбі жінок за політичні права.

Друга хвиля фемінізму набирає сили з другої половини ХІХ ст. Її представники вимагали забезпечення статевої рівності за допомоги соціально-економічних та політичних реформ. Почали говорити не лише про природні, але й про соціальні права жінок: права на волю, освіту, працю. В цей час було відкрито кілька вищих навчальних закладів для жінок. Особливо наполегливими в здобутті вищої освіти були жінки США та Російської імперії.

Про актуальність вимог надання прав жінкам свідчить поява на межі ХІХ - ХХ ст. багатьох феміністичних організацій у різних країнах світу. 1888 р. - створено Міжнародну раду жінок, до якої згодом вступили США, Велика Британія, Австралія, Норвегія, Нідерланди, а вже 1911 р. вона у своєму складі нараховувала 24 національні організації. Країни-учасниці проводили щорічно сотні мітингів, страйків, зустрічей, відверто розповідаючи про реальне становище жінок. 1903 р. в Англії відкрито Жіночий соціально-політичний союз, Асоціацію жінок створено 1904 р. в Берліні.

В перші десятиліття ХХ ст. під впливом загальнодемократичних змін та під тиском вимог жіночого руху в багатьох країнах жінки отримали повноцінні громадянські, зокрема, політичні права. Виборчі права отримали жінки Нової Зеландії - 1893 р., Австралії - 1902 р., Фінляндії 1906 р., Норвегії - 1913 р., Данії - 1915 р., а 1917 р. до

них долучилися жінки Росії Канади, Голландії. 1918 р. виборче право надано жінкам Англії, Німеччини, Ірландії, Люксембургу та Польщі, 1920 р. - США, 1944 р. - Франції [8]. Природною стала пауза в жіночому русі на час Першої світової війни. А вже 1925 р. створений Об'єднаний постійний комітет жіночих організацій, з 1934 р. - Комітет зв'язків міжнародних організацій.

Успіх суфражизму на деякий час припинив загальний розвиток жіночого руху, який наступні майже чотири десятиліття знаходився у стані спокою. Проте, не зважаючи на всі юридичні досягнення жіноцтва, в усіх галузях життя продовжувалося панування чоловіків. Виявилось, що рівноправ'я на папері недостатньо, необхідне було змінити ставлення до жінок в свідомості суспільства.

Своєрідне "відродження" жіночого руху пов'язане з шістдесятими роками у США, періоду активізації демократичних процесів, спрямованих на ліквідацію усіх форм дискримінації. Саме в цей час сформувалися три напрями фемінізму: **ліберальний, соціалістичний та радикальний**. Спільним для них є зосередження уваги на проблемах пригнічення жінки, а відмінним - підхід до пояснення цього соціального явища та пропозиції різних стратегій його подолання.

Ліберальний, або поміркований фемінізм, має найдовшу історію. Концепції ліберального фемінізму виходить з тези, що жінка може раціонально мислити та повинна мати ті ж права та умови для розвитку, що й чоловік. Ліберальна течія викриває дискримінацію жінок й пропонує її усунення за допомогою державних реформ. Головне завдання - розвиток жіночої особистості та динамічна трансформація суспільства з метою найповнішого врахування інтересів та потреб жінок.

Соціалістичний напрям синтезував марксистські та феміністські погляди. Він засновується на суспільноусталених відмінностях між чоловіками та жінками як відмінностях класових, ієрархічних, а головну причину дискримінації жінок вбачає у поділі праці за статевою приналежністю. Тому головна мета - зміна соціально-економічної площини буття, руйнація капіталістичних, патріархальних суспільних відносин, тобто завершення капіталістичної фази та подолання жорсткого чоловічого контролю.

Найяскравішим та найагресивнішим за ідеями став радикальний напрям, що звернувся до пошуків глибинної підстави гноблення жіноцтва. Його головна теза - дискримінація жінки за ознакою статі (сексизм) є наслідком універсальної ідеї патріархату як системи домінування чоловіків над жінками [9]. Відтак, будь-яке особисте приниження жінки є справою політичною, бо є наслідком патріархальної системи влади. Головним завданням жіночого руху радикальні феміністки вважають докорінну зміну системи суспільних відносин на користь та домінування жінок. Збереження теперішньої фіксує владу та відбиває інтереси чоловіків, тому, на думку радикальних феміністок, доцільним є побудова феміноцентричного суспільства і ліквідацію чоловіків як класу [10].

На сьогодні ідеї всіх трьох течій не існують у виокремленому вигляді. Так, наприклад, деякі ідеї радикалок знайшли відображення у т.зв. "культурному

фемінізмі" і есенціалізмі [11]. Концепт культурного фемінізму полягає у припущенні, що поруч з патріархальною культурою існує зокрема "жіноча культура", яка характеризується позитивними гуманістичними цінностями. Так само теоретики есенціального фемінізму вважають, що сутність жінок відрізняється від суті чоловік, причому в кращий бік - жінки більш "моральні", "гуманніші" [12].

Феміністичному руху 1960-70-х рр. притаманні незвичні гасла, форми протесту, які шокували традиційне суспільство. Феміністками критикувалися ті стереотипи суспільства, які, на їх думку, сприяли нерівноправному становищу жінок: шлюб, материнство, домашня робота тощо.

Як будь-який ідеологічний напрям фемінізм у своєму розвитку не уникнув радикальних настроїв, перекручень та алогічних вимог, що викликало природне нерозуміння та роздратування суспільства.

Остання третина ХХ ст. запропонувала новий дискурс - пошук та реалізація моделі рівних можливостей чоловіків та жінок. Питання гендерної ідентичності містить низку проблем: концепти маскуліності та фемініності, рівні можливості, представництво у владі, право на освіту, управлінські повноваження, оплата праці та, безумовно, становище в родині чоловіка та жінки, їхні батьківські функції, домашня робота тощо.

Гендерна проблема охоплює як "жіноче" так і "чоловіче" питання. Традиційний чоловічий спосіб життя (орієнтований на незалежність, досягнення, домінування), суто чоловічі чесноти та цінності (мужність, сила, відвага, агресивність, незворушність) та суспільні чоловічі ролі (годувальника, захисника, опікуна, керівника) часто суперечать соціально-економічним та політичним реаліям існування суспільства кінця ХХ - початку ХХІ ст. "Криза маскуліності" спричинена не лише технічним прогресом, завдяки якому праця все менше вимагає грубої фізичної сили. Вагомий чинник виникнення чоловічих рухів стала ідеологія та практика фемінізму, що обстоює економічні, політичні, особисті права жінок у досі суто чоловічому світі. Чоловіки порізному сприйняли активну політику жіноцтва щодо своїх прав: як загрозу власному пануванню, інтелектуальний виклик та як приклад для наслідування. На наш погляд, можна виділити два основних підходи чоловічого погляду щодо теперішнього становища чоловіків у сучасному суспільстві. Перший полягає у визнанні тих обмежень, що накладає на чоловіків патріархальна система із властивими їй домінуючими стереотипами. Головна мета такого підходу в чоловічому русі - заміна усієї системи чоловічого домінування та усунення соціальної нерівності чоловіків та жінок, надання обом статям широких можливостей та вибору стилю життя. Такий підхід можна назвати ліберальним.

Цілковиту протилежність становить консервативний чоловічий рух за відродження та відновлення істинних чоловічих цінностей та привілеїв. Обстоюючи збереження традиційного розподілу чоловічих і жіночих ролей та засуджуючи соціальні відхилення (пияцтво, наркоманію, гомосексуалізм тощо), прихильники цього напрямку вбачають у відновленні "справжньої маскуліності" необхідну умову існування

міцної сім'ї та суспільної стабільності. Головну загрозу цьому вони вбачають у зростаючій ролі та впливі жіноцтва.

Хоча чоловічі рухи впродовж останніх тридцяти років набули значного поширення, вони не стали реальною та організованою силою. Більшість звичайних соціальноактивних чоловіків лишаються байдужими до проблем маскулінності, знаходячи для себе інші засоби самореалізації.

Сучасні гендерні дослідження головну увагу зосереджують не стільки на проявах гендеру, скільки на механізмах його відтворення. Вважаємо, що гендерну систему слід розглядати не лише як ідеї та інститути, але і як поведінку індивідів, усі види комунікативної взаємодії. Гендерні дослідження дозволили зрозуміти, що проблема нерівності набагато глибша, ніж це уявлялося. Переосмислення усталених типових образів чоловічого й жіночого та їх ролі у створенні перешкод міжособистісної комунікації, вивчення динаміки змін жіночих та чоловічих ролей у суспільстві, розробка перспективної стратегії досягнення фактичної рівності обох статей - мета та задачі сучасних гендерних досліджень.

Щоб вивести проблему рівних можливостей та повної самореалізації обох статей в практичну площину, слід визнати, що головною перешкодою виступають пануючі гендерні стереотипи, тобто уявлення про жіночність та мужність. Стереотипи як необхідні людині інструменти сприйняття та мислення є невід'ємними компонентами індивідуальної та масової свідомості. Певні стереотипи мають тенденцію до змін, інші - мало підлягають трансформації. Таким є й гендерні стереотипи.

Гендерний стереотип - це спрощений, стійкий, емоційно забарвлений образ поведінки і рис характеру чоловіків і жінок або чи чоловіків, чи жінок [13]. Стереотипи проявляються у всіх сферах життя: самоідентифікації, спілкуванні, побуті, праці, громадських та політичних відносинах.

Виділяють кілька груп гендерних стереотипів:

1. Стереотипи маскулінності-фемінінності. Чоловікам приписуються "активно-творчі" характеристики рис особистості: активність, домінантність, впевненість у собі, логічне мислення, здатність до лідерства тощо. Жінкам, навпаки, приписуються пасивні, репродуктивні характеристики як-от: турботливість, емоційність, низька самооцінка, залежність. Характеристики жінок протиставляються чоловічим, розглядаються як протилежні, взаємодоповнюючі.

2. Уявлення про розподіл сімейних та професійних ролей. Для жінки найголовнішою є роль домогосподарки, матері. Вона відповідальна за взаємини в родині - домівка, діти, побут. Чоловікам приписується активність у громадському житті, професійний успіх, відповідальність за забезпечення сім'ї.

3. Специфічні особливості змісту праці. Відповідно до традиційних уявлень, жіноча праця має носити виконавський, обслуговуючий характер, стосуватися експериментальної сфери діяльності. Традиційні жіночі сфери: торгівля, освіта, охорона здоров'я тощо. Для чоловіків властива творча, управлінська робота. Їх праця визначається інструментальною сферою діяльності.

Стереотипи формують моделі поведінки, зразки та стандарти життя. Часто гендерні стереотипи сприймаються як істинні і перетворюються у цінності, відтоді існуюча модель поведінки перетворюється на припис, обов'язкову норму. Домінуючими стереотипами виступають:

- чоловіки розумніші за жінок;
- жінки мають особливе жіноче щастя - це родина і дім (аби з дітьми та чоловіком все було гаразд);
- жінка має підлаштовуватись під чоловіка, забезпечуючи йому спокій та комфорт, повинна терпіти, зберігаючи важкі для неї стосунки.
- жінка повинна бути красивою, доглянутою (існує експлуатація жіночого образу в рекламі модного одягу, косметики тощо), щоб добре влаштуватися в житті, тобто вдало одружитися;
- жінці дозволяється відкрита емоційна реакція, капризність. Чоловік же має бути витриманим, врівноваженим.

Панування цих та схожих стереотипів в повсякденному житті нівелюють всі юридичні, правові гарантії на фактичну реалізацію рівних можливостей. Також гендерний стереотип як закріплення соціальних ролей за певною статтю впливає на виникнення гендерних конфліктів. На рівні міжособистісних відносин гендерні конфлікти дуже розповсюджені в професійних, родинних, побутових сферах буття, при цьому вони зумовлені потребою перерозподілу традиційних жіночих та чоловічих ролей. Зазвичай, у чоловіків домінують установки на традиційний тип сімейних відносин у побуті. Жінки частіше схильються до егалітарного типу розподілу ролей у сім'ї, за яким сімейні обов'язки поділяються порівну між чоловіком та дружиною, або залежно від ситуації: основну частину домашніх справ бере на себе той, хто має більше вільного часу.

Визначимо деякі закономірності гендерно-рольової поведінки. По-перше, розвиток особистості, процес соціалізації, в основі якого лежить набуття людиною життєвих ролей й стають гармонійним чинником гендерно-рольової соціалізації. Недоліки формування гендерних ролей ведуть до порушення статевої та гендерної ідентичності. По-друге, гендерні ролі тісно пов'язані зі статево ролевими девіаціями, зокрема, трансвестизмом, гомосексуальністю, транссексуалізмом.

Традиційні гендерні ролі можуть стримувати розвиток особистості й реалізацію наявного потенціалу. Ця ідея стала поштовхом для розробки концепції **андрогінії**, за якою людина, незалежно від своєї біологічної статі, може бути наділена рисами як маскулінності так і фемінінності, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі якості. Такий підхід дає змогу виділити маскулінну, фемінінну та андрогінну моделі гендерних ролей. Андрогенна модель дозволяє уникнути фіксованого на статевому факторі самовизначення особистості, та пропонує спеціальний тип психологічного функціонування з багатьма перевагами.

Чимало дослідників дотримується думки, що цілісну особистість характеризує саме андрогінність, тобто синтез жіночого емоційно-експресивного стилю з чолові-

чим інструментальним стилем діяльності. Андрогінія сприймається як емансипація обох статей, а не як боротьба жінок за рівність у маскуліноорієнтованому світі.

Безумовно, гендерні ролі мають певну специфіку, пов'язану з культурно-цивілізаційним аспектом, й найбільших перекручень соціальні ролі жінок та чоловіків зазнають у теперішній час. Болісними й трагічними бувають наслідки гендерних стереотипів саме у сімейно-родинних відносинах. Насильство в родинах, неповні сім'ї, скалічені долі - це розповсюджені реалії буденного життя сучасного суспільства. Живлячись усталеними, глибинними стереотипними установками щодо відповідності жіночності та мужності, гендерні ролі часто виступають відчутним гальмом самореалізації певної особистості та стають стримуючим чинником сучасного суспільного розвитку. Попередній історичний досвід довів, що процес юридичного та правого визнання рівних можливостей обох статей, є недостатнім. Метою теперішніх завдань у здобутті реальних рівних можливостей, створенні умов для партнерської взаємодії між чоловіком та жінкою є спроба змінювати домінуючі стереотипи для гармонійної єдності обох статей.

Література:

1. Загальна декларація прав людини 1948 р. // <http://olexa.ua>
2. Конвенція ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок" від 18 грудня 1979 р. // <http://www.khpg/index.php>
3. Декларация прав человека и гражданина 1789 г. // <http://www.hro.org/docs/ilex/intcont>
4. Гендерна політика ЄС: виклики для України. - К., 2007.
5. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. - К., 2004. - С. 183
6. Фемінізм: проза, мемуари, письма, ессе: Пер. с англ. - М, 1992.- С.21
7. Там само. - С. 22
8. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. - К., 2004. - С. 193
9. Кісь О. Дефініції фемінізму // І. - Львів, 2000. - Число 17: Гендерні студії. - С. 17
10. Там само.
11. Гендерний розвиток у суспільстві / Конспект лекцій/ Відп. ред., К.М. Лемківський. - 2-е вид. - К., 2005. - С.18
12. Там само.
13. Гендер як соціальна конструкція системи соціостатевих стосунків // <http://www.gender.net.ua>